

Karelia-ammattikorkeakoulu
Restonomi (AMK)

Karjalainen mytologia matkailun vetovoimatekijänä

Veera Nevalainen

Opinnäytetyö, maaliskuu 2024

www.karelia.fi

OPINNÄYTETYÖ
maaliskuu 2024
Matkailu- ja palveluliiketoiminta

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijä(t)

Veera Nevalainen

Nimeke

Karjalainen mytologia matkailun vetovoimatekijänä

Tiivistelmä

Opinnäytteen tavoitteena oli tarkastella karjalaista mytologiaa ja perinnettä, tutkia, minkä verran karjalaista mytologiaa nykytilassa hyödynnetään Pohjois-Karjalan matkailussa sekä pohtia karjalaisen mytologian ja perinteiden potentiaalia alueellisina matkailun vetovoimatekijöinä. Työllä ei ollut toimeksiantajaa, vaan lähtökohtana oli tekijän henkilökohtainen mielenkiinto aihetta kohtaan sekä aiheen ajankohtaisuus vuosina 2020–2022 tehdyn Kalevala-hankkeen nostettua teeman näkyvyyttä.

Työ toteutettiin kirjallisuuspohjaisena tutkimuksellisenä opinnäytetyönä. Karjalaisen mytologian ja perinteiden osalta tietopohja perustuu ensisijassa alan kirjallisuuteen ja tutkimuksiin. Mytologian tämän hetkistä hyödyntämistä Pohjois-Karjalan matkailupalveluissa tutkittiin perehtymällä matkailupalveluiden tarjontaan VisitKarelia.fi-sivuston kautta sekä haastatteleamalla aiheen tiimoilta pohjoiskarjalaista yrittäjää, joka hyödyntää toiminnassaan muun muassa karjalaista perinnettä ja mytologiaa.

Aineistossa korostui rakennetun ja olemassa olevan ympäristön ja miljööän merkitys perinneilmapiirin muodostamisessa, mikä on erityisen tärkeää, kun kyseessä on kulttuuriperintöyrittäjyys. Myös nykyihmisen kiinnostus ja kaipuu omia juuria ja oman suvun ja kulttuurin historiaa ja perinteitä kohtaan näkyi käytetyissä aineistoissa selkeästi.

Kieli
suomi

Sivuja 37
Liitteet 1
Liitesivumäärä 1

Asiasanat

kansanusko, kulttuuriperintö, matkailu, Pohjois-Karjala, kulttuuriperintöyrittäjyys

THESIS
March 2024
Bachelor of hospitality management

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Author (s)

Veera Nevalainen

Title

Karelian mythology as a tourist attraction

Abstract

The aim of the thesis was to examine Karelian mythology and tradition, to study to what extent Karelian mythology is currently utilized in tourism in North-Karelia, and to consider the potential of Karelian mythology and traditions as regional attraction factors for tourism. The thesis did not have a client but was based on the author's personal interest in the topic, and the rising interest around the topic, after the theme got more visibility by the Kalevala project carried out in 2020–2022.

The thesis was carried out as a literature based research. With regard to Karelian mythology and traditions, the knowledge base was primarily built on literature and research in the field. The current use of mythology in tourism services in North-Karelia was explored by studying the offering of tourism services through the VisitKarelia.fi website and by making a query for a North-Karelian entrepreneur who utilises Karelian mythology and tradition in her own operations.

The used sources emphasised the significance of the built and existing environment and milieu forming a traditional atmosphere, which is particularly important in the case of cultural heritage entrepreneurship. Modern people's interest and longing for their own roots and the history and tradition of their own family and culture were also clearly visible in the sources used in the thesis.

Language
Finnish

Pages 37
Appendices 1
Pages of Appendices 1

Keywords

folklore, cultural heritage, tourism, North-Karelia, cultural heritage entrepreneurship

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Opinnäytetyössä käytetyt käsitteet	6
2.1	Folklore, mytologia ja myytit.....	6
2.2	Karjalainen mytologia	6
2.3	Kalevalaiset runot ja kalevalamitan synty	7
2.4	Esikristillisen kansanuskon käsitykset ympäröivästä maailmasta	9
2.4.1	Muinaisuskon maailmankuva.....	9
2.4.2	Uskomusolentojen esiinmarssi	11
2.4.3	Merkillistä pikkuväkeä.....	12
3	Kulttuuriperintöyrittäjyys.....	13
4	Menneisyys ja myytit kiehtovat	15
4.1	Juuret, sukututkimus ja kansanmusiikki.....	15
4.2	Uushenkisyys.....	16
4.3	Luontoyhteyttä vaaliva kansanusko Suomessa – Karhun kansa	17
5	Kansanuskon vuodentakierrolliset juhlat.....	18
5.1	Kekri ja jakoaika.....	18
5.2	Talvennapa, karhunpäivä ja karhukultti	20
5.3	Helajuhla.....	21
6	Karjalaista perinnettä vaalivat matkailukohteet	22
6.1	VisitKarelia – Perinnerakentamista, -ruokaa ja kädentaitoja	22
6.2	Karjalaista mystiikkaa Kolilla	24
6.3	Äksyt Ämmät.....	25
6.4	Karhun talo	26
6.5	Karjalaisen perinteen hyödyntämisen nykytila	29
7	Tutkimusmenetelmät ja eettisyys	30
8	Pohdinta.....	31
	Lähteet.....	34

1 Johdanto

Opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella karjalaisen mytologian käyttöä Pohjois-Karjalan matkailumarkkinoinnissa ja ottaa selvää, minkä verran karjalaista mytologiaa ja perinnettä nykyisellään hyödynnetään Pohjois-Karjalan alueella. Aihe on ajankohtainen ja erityisesti Kalevalasta puhutaan paljon, muun muassa vuosina 2020–2022 toimineen Kalevala-hankkeen myötä (Kalevala – mytologiasta arvoa liiketoimintaan 2024). Karjalaisen mytologian käyttö matkailun alueellisena vetovoimatekijänä on kuitenkin melko vähäistä. Opinnäytteessä tutustutaan syvemmin mytologian ja myytin käsitteisiin sekä karjalaiseen myyttiseen perinteeseen ja perehdytään Pohjois-Karjalan matkailumarkkinointiin kansanperinteen ja mytologian hyödyntämisen osalta.

Kyseessä on tutkimuksellinen opinnäytetyö, jonka tutkimusmateriaali rakentuu kirjallisuudesta, alan yrittäjän ja Karhun Talon perustaja Helena Karhulle tehdyn haastattelun vastauksista sekä Visit Karelian verkkosivuihin perehtymällä saadusta aineistosta. Opinnäytetyössä avataan mytologian ja myyttien merkityksiä sekä tehdään katsaus siihen, mitä karjalainen mytologia on. Opinnäytteessä esitellään mytologian tämänhetkistä käyttöä Pohjois-Karjalan matkailumarkkinoinnissa sekä nostetaan esiin mytologian hyödyntämisen mahdollisuuksia ja potentiaalia niin kotimaan kuin ulkomaankin matkailijoita ajatellen.

Aihevalinnan lähtökohtana on kirjoittajan henkilökohtainen mielenkiinto aiheeseen sekä yleinen kiinnostus karjalaisuutta, kansanperinnettä ja mytologioita kohtaan. Opinnäytteellä ei ole toimeksiantajaa, vaan sen tieto ja hyöty on tarkoitettu koko maakunnan käyttöön ja hyödyksi kaikille Pohjois-Karjalan alueella jo toimiville sekä uusille yrittäjille. Tavoitteena on auttaa yrittäjiä ja yrittäjyydestä kiinnostuneita tiedostamaan karjalaisen mytologian potentiaalin ja lisätä sen käyttöä matkailun vetovoimatekijänä.

2 Opinnäytetyössä käytetyt käsitteet

2.1 Folklore, mytologia ja myytit

Sana folklore tulee englannin kielen sanoista folk eli kansa sekä lore eli perimätieto. Folklorella tarkoitetaan henkistä, ennen muuta suullista kansanperinnettä, johon lukeutuu muun muassa kansanrunous ja kansankertomukset, usein myös kansantanssi ja -musiikki, periytyvät uskomukset, käsitykset, rituaalit ja sananparret. (Tieteen termipankki 2017a.) Maailman synnystä kertovat myyttirunot sekä myyttisestä maailmasta, jumal- ja sankaritaruista kertova kansanrunous ovat keskeisiä mytologian rakennuspalikoita (Siikala 2012, 15). Toisin sanoen mytologia on tietyn kansan tai heimon myyteistä koostuva, kaiken olevaisen alkuperää ja taustoja kuvaava kokonaisuus, joka rakentuu väen yhteisen taruston ja uskomusten ympärille (Rosala 2023).

Myytit puolestaan ovat suusanallisesti sukupolvelta toiselle siirtyviä taruja ja tarinoita. Tavallisesti ne kuvaavat kansan uskonnollista maailmankuvaa ja kertovat esimerkiksi maailmansynnystä ja jumalolennoista. Myytin käsitettä käyttivät aikanaan jo Homeros ja Platon, joskin hieman eriävissä merkityksissä. Homeros viittasi myytillä kertomukseen ja keskusteluun, kun taas Platon käytti sanaa myytti tarkoittaessaan jotakin kuvitteellista, jossa saattoi kuitenkin piillä myös totuutta. (Tieteen termipankki 2017b.) Samansuuntaisesti toteaa Anna-Leena Siikala (2012) tutkimuksessaan itämerensuomalaisesta mytologiasta. Hänen mukaansa myytit ovat kertomuksia ja runoutta, joskaan eivät pelkästään runoutta. (Siikala 2012, 53.)

2.2 Karjalainen mytologia

Karjalainen mytologia edustaa maantieteellisesti huomattavasti nimeään laajempaa aluetta yhdistävää uskomusperinnettä. Kalevalaisen tai oikeammin

itämerensuomalaisen mytologian ja runouden aineksia on löydettävissä niin Suomesta, Karjalan Tasavallan alueelta kuin myös Virosta. Huomionarvoista on myös se, että kalevalamittainen runous ei ole suinkaan itämerensuomalaisen mytologian ainoa lähde, vaikkakin keskeinen osa sitä. (Siikala 2012, 15–16.)

Myytit ja folklore, aivan kuten uskonnolliset tekstitkin ymmärretään omasta perspektiivistä ja siten ne ovat jokaisen ihmisen oman, jo aiemmin ole-massa olleen ajattelun, elinajan ja ympäristön muovaamia. Näin ollen myytit elävät jatkuvassa muutoksessa ja ottavat jokaisen lukijansa mielessä uuden muodon niin arvoiltaan kuin merkityksiltäänkin. (Siikala 2012, 20.) Anna-Leena Siikala myös painottaa, että Kalevala on Lönnrotin runoelma. Näin ollen suullisten runojen ainekset ovat muuntuneet ja sulautuneet uudella tavalla yhteen myös Elias Lönnrotin käsien kautta Kalevalan kansien väliin siirtyessään. (Siikala 2012, 43.)

Keskiajalla kristinuskon vaikutus alkoi kasvaa, idässä ortodoksisuuden ja lännessä katolilaisuuden muodossa. Sen seurauksena vanhat myytit ja kristinuskoon pohjaavat tarinat alkoivat sulautua yhteen. Siikala yhtyy kansanrunouden tutkija Matti Kuusen vuosikymmeniä aiemmin ilmaisemaan näkemykseen siitä, että vaikka itämerensuomalaisten laululoitsujen aiheet ovat ikivanhoja, laulut itessään ovat huomattavasti nuorempia (Kuusi, Laaksonen & Konsala 1963, 259–260). Niistä monet juontavat juurensa viikinkien aikaan ja osa on sitäkin tuoreempia, keskiajan tuotoksia. 1700–1800-luvuille tultaessa kalevalainen runous alkoi kadota Sisä-Suomen alueelta, mikä osaltaan selittää, miksi kalevalainen runonlaulanta tänä päivänä liitetään voimakkaammin Karjalaan kuin muualle Suomeen. (Siikala 2012, 22, 131, 220.)

2.3 Kalevalaiset runot ja kalevalamitan synty

Kirjassaan Siikala (2012) painottaa, ettei kalevalamittaa käytetty yksin eepisissä runolauluissa. Kaikki laulettu runous ja loitsut sekä suuri osa sananlaskuista, arvoituksista ja kertomusten repliikeistä noudattelee kalevalamitan lainalaisuuksia. Kalevalamitan monipuolisista käyttötarkoituksista johtuen

kansanrunoustutkija Matti Kuusi laajensi käsitettä nimittäen sitä kalevalakieleksi. Siikala kertoo Kuusen todenneen, että kalevalankieli ei ollut vain rituaalikieltä, sillä se hallitsi lyriikan ja magiikan ohella kanssakäymistä muun muassa häissä ja vuotuisissa juhlissa. Siikalan mukaan Kuusi myös painottaa, ettei kalevalankielen käyttö rajoittunut myöskään johonkin tiettyyn sosiaaliseen yhteisöön, ja sitä harjoitettiin niin suomalaisten, karjalaisten, inkeriläisten, vatjalaisten kuin virolaistenkin keskuudessa. Kalevalamitan syntyä ja alkuperää on tutkittu pitkään ja laajasti. Mordvalainen, niin ikään kahdeksantavuinen runous on herättänyt pohdintoja mahdollisesta yhteydestä ja suomalais-ugrilaisten yhteisestä runomitasta. Lopputuloksissa on kuitenkin päädytty siihen, että samankaltaisuuksistaan huolimatta kalevalamitta ei ole syntynyt mordvalaisen runouden pohjalta. (Siikala 2012, 438.)

Kalevalamitan synnyn ajankohtaa on niin ikään tutkittu moneen kertaan ja päivitetty uuden tiedon valossa. Itämerensuomalaisista alueista Etelä-Viro on erkaantunut kantasuomesta ensimmäisenä, noin 600 eaa., eikä kyseisen alueen runous täytä kaikkia kalevalamitan piirteitä, mistä on voitu päätellä, ettei kalevalamitta ollut tuolloin vielä kehittynyt nykymuotoonsa. Yhtäläisyyksiä on kuitenkin löydettävissä ja siksi etelävirolaista runouden on arveltu edustavan jonkinlaista kalevalamitan esiasetta. Matti Kuusi (1987) arvioi kalevalamitan kehittymisen kohti nykyistä luonnettaan alkaneen noin 500–250 eaa. ja tuntemamme kalevalamitan hioutuneen lopulliseen muotoonsa 0–400 jaa. aikana. Voidaan joka tapauksessa sanoa, että kalevalankieli klassisine murresäkeineen on kehittynyt hitaasti ja saavuttanut kulta-aikansa Karjalassa, minkä johdosta kalevalamitta usein mielletään ensisijassa karjalaiseksi. (Siikala 2012, 440, 476.)

2.4 Esikristillisen kansanuskon käsitykset ympäröivästä maailmasta

2.4.1 Muinaisuskon maailmankuva

Kuten useilla muillakin kansoilla, myös muinaissuomalaisilla eräs maailmankuvan peruspiirteitä oli ajatella yllä kaartuvan taivaan luovan maailman ylle suojakuvun tai katoksen. Tuota suojakupua kutsuttiin tavallisesti taivaankanneksi tai kirjokanneksi tähtien öisen loisteen johdosta. Paikallaan pysyvää pohjantähteä puolestaan kutsuttiin pohjannaulaksi, taivaan tapiksi ja toisinaan myös maailman tapiksi, mistä kumpuaakin sanonta ”vaikka maailman tappiin asti”. Taivaan uskottiin pyörivän pohjannaulan ympäri, sillä näin voitiin selittää miksei se liikunut toisten tähtien lailla. Pohjannaulan uskottiin tukevan taivasta ja lappalaisten tavoin muinaissuomalaiset pelkäsivät taivaan romahtavan, mikäli pohjannaula syystä tai toisesta pettäisi tai lakkaisi olemasta. Toisaalta tai kenties juuri taivaan romahtamispelon vuoksi taivaan tuen uskottiin olevan pohjannaulaa vankempi, eräänlainen jättiläispatsas, jonka huippu sijaitsi täsmälleen pohjantähden kohdalla. Tuota vankkaa taivaan kannattajaa kutsuttiin muun muassa maailman patsaaksi, taivaanpöngäksi ja maailmantolpaksi. Samoja nimiä jäi myös elämään kuvainnollisiin puheenparsiiin. Erityisen suurikokoiseen, vankkarakenteeseen tai pitkäikäiseen ihmiseen saatettiin viitata esimerkiksi maailmanpatsaana tai maailmantolppana. Itämailla ajatus maailman keskellä kohoavasta vuoresta, jonka huipun uskotaan olevan pohjantähden kohdalla, on ikivanha. Myös Euroopassa ajatus maailman keskusvuoresta oli kiinteäosa maailmankuvaa vielä keskiajalla. (Harva 1948, 42–44, 48.)

Kalevalassa esiintyvässä Tulensyntyrunossa puhutaan taivaasta eli kirjokannesta usein monikerroksisena. Tästä esimerkkinä seuraava: ”kirposi tulikipuna läpi taivosen yheksän, yheksän kirjokannen”. Myöhemmin samassa runossa kerrotaan kipinän kulkevan yhdeksän räppänän läpi kerroksesta toiseen. Kunkin taivaankerroksen keskellä uskottiin siis olevan jonkinlainen aukko eli räppänä seuraavaan kerrokseen. Ajatuksen uskotaan perustuvan Danten Jumalaisen näytelmän tavoin keskiaikaiseen maailmankuvaan. (Harva 1948, 49–50.)

Muinaissuomalaisten ohella myös muiden pohjoismaiden kansojen vanhoissa uskomuksissa sekä Pohjois-Siperiassa asuvien vogulien taruissa vainajien uskottiin ylittävän jonkinlaisen virran ja saapuvan siten pohjan perille, jonka ajateltiin yön ja pimeyden ilmansuuntana olevan kuolleille omistettu. Pohjanperillä uskottiin sijaitsevan myös maailmanreuna. Kalevalan myötä suomalaisille tutuimmat nimitykset tuolle virralle ja sen takaiselle paikalle ovat Tuonelan joki sekä Manala. (Harva 1948, 52–55.) Tuonelan ja Manalan hallitsijoita kutsuttiin Tuoneksi ja Manaksi, hautojen ja niiden asukkaiden valtiasta puolestaan Kalmaksi (Krohn 1915, 59). Pohjois-Siperian vogulien taruissa vainajien ylittämä virta ei ollut kuitenkaan mikä hyvänsä virta, vaan sitä kuvattiin tuliseksi virraksi. Uno Harvan mukaan on voitu olettaa, että käsitys tulisesta virrasta selittyy revontuliilla. Harva toteaa lisäksi, että myös suomalaisten keskuudessa Tuonelan virta tai meri on toisinaan yhdistetty revontuliin. (Harva 1948, 55–56.) Kurimus eli Merennielu sekoittuu myyteissä toisinaan Tuonelan virtaan. Kurimuksella tarkoitetaan maanalle johtavaa vesipyörrettä, josta ei tiedetä minne se tarkalleen ottaen vie. Näin ollen se ymmärrettävästi sekoittuu ajoittain tuonpuoleisen maailman porttiin. (Harva 1948, 63–64.)

Myös lintukoto on yksi muinaissuomalaisen maailmankuvan keskeisiä käsitteitä. Lintukoto on säilynyt kielikuvissa tähän päivään saakka. Tavallisesti sillä viitataan johonkin kotoisaan ja turvalliseen paikkaan, johon millään pahalla ei ole pääsyä. Tutkimuksessaan suomalaisesta muinaisuskosta Uno Harva (1948, 58–59) kuvailee lintukotoa muuttolintujen talvehtimispaikaksi. Lintukodon uskottiin sijaitsevan kaukaisella meren saarella, jota asuttaa kääpiökansa. Tuon saaren ajateltiin sijaitsevan taivaan ja maan yhtymäkohdassa, missä taivaanranta laskeutuu niin matalalle, ettei siellä voi asustaa kukaan muu kuin lintukotolainen. Lintukotolaisista on tavattu käyttää myös nimitystä taivaanääreläinen, millä on viitattu juuri saaren sijaintiin taivaan ja maan reunalla. (Harva 1948, 58–62.)

Osansa muinaissuomalaisten maailmankuvassa on myös linnunradalla, jota on pidetty muuttolintujen öisenä tienviittana, sillä sen uskottiin päättyvän Lintukotoon. Suomalaisten, virolaisten ja balttialaisten ohella myös monet

turkinsukuiset kansat sekä jotkut suomen itäiset kielisukulaiset Venäjällä ja Si-periassa omaavat linnunrataa merkitsevän sanansa samalle ilmiölle. Myös esimerkiksi vogulit ja virolaiset selittävän linnunradan merkityksen samansuuntaisena kuin suomalaiset. (Harva 1948, 66–67.)

2.4.2 Uskomusolentojen esiinmarssi

Muiden kansojen tavoin myös itämerensuomalaisten kansojen kansanuskoon sisältyi runsaasti uskomus- tai taruolentoja. Uskomusolentoihin luokitellaan muun muassa sellaiset henkiolennot, joiden olemassaolosta ei ole varmuutta, mutta joihin ainakin entisaikaan uskottiin voimakkaasti. Näihin lukeutuvat muun muassa erilaiset luonnonjumalat, joita voidaan havaita tavalla tai toisella useimmissa luonnonuskonnoissa voodooosta shintolaisuuteen. (Koski 2019; Morell Lundorff 2024; Takkunen 2020.)

Pohjois-Amerikan ja Itä-Aasian uskomuksista poiketen muinaissuomalaisten mielissä ukkonen ei ottanut jättiläislinnun, lohikäärmeen tai muunkaan lentävän eläinolennon muotoa vaan oli paremminkin ihmisenkaltainen. Lappalaisten tapaan suomalaiset välttelivät mainitsemasta ukkosenjumala Ukon nimeä ja turvautuivat peitenimiin. Näistä peitenimistä tavallisimmat olivat Uno Harvan mukaan Pitkänen sekä Isänen. Harva mainitsee muun muassa Lönnrotin käyttäneen ilmaisua ”Isänen jyrisee” sekä ”Isäsen kuuro”, tarkoittaen ukkosen kera tulevaa sadetta. (Harva 1948, 74–77.) Kristinuskon tullessa Ukko ei kadonnut vaan korotettiin ukkosenjumalasta ylijumalaksi, ikään kuin kristillisen jumalan paikalle. Ukolta alettiin pyytää apua mitä moninaisimpiin asioihin, synnytyksivuista ja taudin parantamisista karjan suojelemiseen. (Harva 1948, 83–84.)

Rauni, Maanemonen, on usein käsitetty Ukon vaimona (Harva 1948, 123). Martti Haavio (1959) sen sijaan toteaa tutkimuksessaan karjalan jumalista, että Mikael Agricolan kokoaman jumalainluettelon pienoismyytin säe Raunista tai oikeammin Rauni-ukosta kertoo toista: ”Quin Rauni vkon Naini härsky”. Haavion mukaan säe antaa ymmärtää Raunin olleen maskuliininen jumaluus, jolla itsellään oli vaimo. (Haavio 1959, 84.) Pienoismyytti säe Raunista on kuitenkin ymmärrettävissä kahdella tapaa, sillä Uno Harva (1948) viittaa samaan säkeeseen

ja katsoo sen nimenomaan vahvistavan Raunin olevan Ukon vaimo, toiselta nimeltään Maanemonen. Maanemosen ja Ukon on katsottu olevan aviopari, sillä heitä tavallisesti rukoiltiin avuksi samalla kertaa. (Harva 1948, 123.)

Agricola mainitsee Ilmarisen jumalainluettelossaan vuonna 1551, liittäen perään seuraavan säkeen: ”Ilmarinen / Rauhan ia ilman tei / ia Matkamiehet edheswei.” Se on ensimmäinen kerta, kun Ilmariseen on viitattu jumalana. Uno Harva toteaa kyseisen runomuotoon puettun kuvauksen Ilmarisen toimista johtaneen kiistelyyn siitä, merkitseekö se Ilmarisen olleen rauhanjumala vai tuultenjumala, joka tekee rauhallisen ja tyynen sään. (Harva 1948, 137–138.)

Sämpsä eli Sampsä Pellervoinen on puolestaan viljelyksenjumala, jota Agricola ei kuitenkaan maininnut jumalainluettelossaan, vaikka tämän muisto on säilynyt vanhoissa runoissa tähän päivään (Harva 1948, 170). Sen sijaan Harva kertoo Agricolan maininneen karjalaisen sadonjumalan nimellä Egres, joka tunnetaan myös nimellä Äkräs. Myös karjalainen rukiinhaltija Rongoteus on päätynyt Agricolan listalle. Harvan mukaan on luonnollista, että Agricola mainitsee ensimmäisenä juuri rukiinhaltijan viljanhaltijoita luettellessaan, onhan rukiilla ollut selkeä valta-asema suomalaisten viljelykasvien joukossa. (Harva 1948, 209, 221.)

2.4.3 Merkillistä pikkuväkeä

Maanhaltijoilla eli maahisilla tarkoitettiin alun pitäen pieniä, maan sisässä eläviä olentoja. Myöhemmin sana sai taudin merkityksen, sillä monien sairauksien uskottiin olevan maahisten aiheuttamia, näihin kuului muun muassa erinäisiä ihotauteja sekä rohtumat ja paiseet. Joissain loitsuissa maahinen tarkoittaa sekä tautia että taudinaiheuttajaa: ”Ota maahinen, maahisesi”. Harva pitää ilmeisenä, että taudin on katsottu tulleen maahisen tavoin maasta ja siksi asiayhteys on aivan järkeenkäypä. Koska maahis-sana oli vanhankansan keskuudessa sangen laajasti arkikäytössä tautia tarkoittavana sanana, tunnettiin maahisväki myös nimillä maanväki, maanalusväki ja hiidenväki. Myös metsähiidellä ja vesihiidellä viitattiin samankaltaisiin olentoihin riippuen niiden olinpaikasta. Kalevalan Hiiden hirvi sekä sanonta ”vesihiisi sihisi hississä” saattavat kuitenkin aiheuttaa

ajatusharhan, että hiisi olisi jokin maahista huomattavasti suurempi uskomusolento. (Harva 1948, 263–265.)

Uno Harva (1948) toteaa, että pienuudestaan huolimatta maahisten on sanottu muistuttavan tavoiltaan suuresti entisajan ihmisiä. Niiden ajateltiin asuvan maanalaisissa tuvissaan perhekunnittain ja tekevän siellä tavallisia arkiaskareita, mutta myös pitävän hauskaa tanssien ja laulaen, viettäen häitä ja kestiten kylään tulleita vieraita. Maahisten uskottiin ottavan toisinaan myös eläimen, esimerkiksi käärmeen, sammakon tai sisiliskon muodon. Jos siis vaikkapa käärmeen tappoa seurasi lehmän tai vasikan menehtyminen, uskottiin käärmeen olleen maahinen ja maanväkeä oli kiireesti lepyteltävä. Harva toteaa, että koko karjan kärsiessä oli koko navetta siirrettävä toiseen paikkaan. Toisaalta karjalaiset kutsuvat Hiideksi metsän yleishallitsijaa. Metsänvaltiasta tunnetaan kuitenkin paremmin nimellä Tapio ja onkin epäselvää ovatko Hiisi ja Tapio kaksi eri hahmoa vai saman hahmon kaksi eri nimeä. Kuitenkin sekä Tapiola että Hiitola esiintyy runoissa Pohjolan rinnalla myyttillisinä etäällä pohjoisessa sijaitsevien seutujen niminä. (Harva 1948, 265, 285–286, 293–294.)

Tontut eli kodinhaltijat ovat pienikokoisia, harmaapartaisia olentoja. Osassa Suomea ne on rinnastettu maahisiin, toisaalla niiden on ajateltu olevan oma lajinsa. Tonttujen uskotaan rakastavan rauhaa ja järjestystä, ja siksi ne rankaisevat ihmisiä jotka mekastavat myöhään illalla. Maahisten tavoin tontuille uhrautaan ruokaa ja rahaa, jotta ne pysyisivät hyvillä mielin. Ottaen huomioon kodinhaltijoiden keskeisen roolin kansanuskossa, on käsitys niiden ulkomuodosta sangen hämärä. (Harva 1948, 320–323.)

3 Kulttuuriperintöyrittäjäys

Ihmisten kiinnostus omia juuria, kulttuuriperintöä ja ylipäätään menneisyyttä kohtaan on kasvussa. Tämän seurauksena kulttuuriperinnön hyödyntäminen matkailun vetovoimatekijänä sekä siitä nimensä saanut kulttuuriperintöyrittäjäys

ovat yleistyneet. Kasvavan matkailualan yrittäjyysmuodon ohella kulttuuriperintöyrittäjyyden rooli maaseudun elinvoimaisuuden ja kulttuuriperinnön säilyttämiskeinona on merkittävä. Maarit Grahn (2022) toteaa aihetta käsittelevässä tutkimuksessaan, että paikallisen identiteetin rakentamista, alueen historiaa, kertomuksia ja kulttuuriperintöä käytetään yhä enemmän matkailuelinkeinojen resurssina. Kulttuuriperintöyrittäjydessä paikallisuudella ei viitata ainoastaan tuotteiden ja raaka-aineiden alkuperään vaan paikallisuus yhdistyy kaikessa; kansanperinteistä, historiasta ja mytologiasta alkaen. Grahnin mukaan paikallisuuden ohella myös kestävä kehitys ja yhteisöllisyys ovat usein merkittävä osa kulttuuriperintöyrittäjyyttä. Kulttuuriperintöyritykset eivät tavallisesti ole kovin suurikokoisia ja siksi yrittäjät usein yhdistävät voimansa ja luovat yhteisönä laajemman, paikallista kulttuuriperintöä vaalivan yritysten verkoston. (Grahn 2022, 3–4, 35.)

Grahn viittaa tutkimuksessaan aiempaan, Kari Ilmosen vuonna 2016 julkaistuun tutkimukseen Kulttuuriperintö maaseudun matkailuyritysten tuotteissa ja palveluissa. Tutkimuksessaan Ilmonen painottaa yksityisten toimijoiden roolia kulttuuriperinnön säilyttämisessä ja arvioi, että julkisen sektorin säästötoimien myötä yksityisten toimijoiden merkitys tulee tulevaisuudessa korostumaan entisestään. Grahn palaa Ilmosen tutkimukseen puhuessaan ansaintalogiikasta. Kulttuuriperinnön hyödyntämistä käsittelevässä tutkimuksessaan Ilmonen toteaa, että tutkimukseen osallistuneet matkailuyritykset olivat erityisiä siksi, että ansaintatarkoituksen lisäksi kulttuuriperinnön vaaliminen ja säilyttäminen olivat merkittävä osa yritysten toimintaa. (Grahn 2022, 9–11.)

Grahn toteaa tutkimuksessaan, ettei kulttuuriperintöä toiminnassaan käyttävän yrittäjän tarvitse olla paikallinen, ja että persoona ja innovaatiotaidot ovat asu-mishistoriaa suuremmassa roolissa. Voidakseen menestyä, yrittäjän on kuitenkin tunnettava ympäristönsä, alueen historia ja syvin olemus tavalla, josta välittyy tunne ja välittäminen. Tarinoiden kerronta ja tarinallistaminen ovat merkittävä osa matkailun kehittämistä, ja matkailijalle syntyvien kokemusten ja mielikuvien luomista. Tarinat voivat kummuta historiasta, arkkitehtuurista, paikallisista perinteistä ja elinkeinoista, luonnosta, uskonnosta tai vanhoista taruista.

Vanhat rakennukset, muurin rauniot, kadut ja kujat sekä ympäröivä luonto luovat paikallisen miljöön ja fyysisen ympäristön, mutta paikkoihin liitetyt tarinat ovat usein yhtä suuressa roolissa kävijöiden elämysten luomisessa. Tarinoiden voimalla paikat heräävät eloon ja vievät matkailijat vuosien ja vuosisatojen taa, tai jopa tarujen kietomaan mystiseen maailmaan. (Grahm 2022, 17–18.)

Kulttuuriperintöyrittäjyys on matkailualan suuntaus, jossa yrittäjät hyödyntävät kulttuuriperintöä liiketoiminnassaan. Kulttuuriperintöyrittäjät osallistuvat toimintansa kautta kulttuuriperinnön säilyttämiseen ja jakavat perintötietoutta asiakkailleen ja yhteistyökumppaneilleen. Mielikuvien luominen ja tarinallistaminen ovat alalla erityisen merkittävässä roolissa ja kulttuuriperintö nähdään sen muiden arvojen ohella voimakkaasti matkailullisen vetovoimaisuuden näkökulmasta. Kulttuuriperintöyritysten toimintaympäristönä ovat tyypillisesti pienemmät paikkakunnat sekä maaseutu, mistä kulttuuriperinne kumpuaa voimakkaimmin, myöhemmin kehittyneiden kaupunkiympäristöjen sijaan.

4 Menneisyys ja myytit kiehtovat

4.1 Juuret, sukututkimus ja kansanmusiikki

Individualistinen eli yksilökeskeinen kulttuuri, jossa tänä päivänä erityisesti länsimaissa eletään, on viime vuosikymmenien aikana saanut vastapainokseen kiinnostuksen omia juuria, suvun historiaa ja kulttuuriperinteitä kohtaan. Sukututkimus ja kulttuuriperintö, vanhat tavat ja uskomukset ovat alkaneet viehättää ihmisiä entistä enemmän. Usein kiinnostus suvun historiaa kohtaan alkaa herätä vasta 50 ikävuoden jälkeen, mutta yhä useammin myös nuoremmat kiinnostuvat aiheesta. (Pöntinen 2012; STT 2022.) Sukututkimusta kohtaan heränneen mielenkiinnon lisääntyessä ja levitessä nuorten pariin on Suomessa ryhdytty viettämään myös kansallista sukututkimuspäivää 11. huhtikuuta. Kansallisenä sukututkimuspäivänä paikalliset sukututkimusseurat järjestävät esimerkiksi

tietoiskuja ja sukututkimusneuvontaa aiheen tunnettavuuden lisäämiseksi. (Niskanen 2022.)

Karjalainen kansanmusiikki sai nostetta ja näkyvyyttä, kun lieksalaislähtöinen, vuonna 2019 perustettu karjalankielistä folk-musiikkia tekevä Loimolan voima palkittiin vuoden kansanmusiikin tekijänä tammikuussa 2023. Yhtyeen muodostavien Saatsin veljesten juuret ovat Suistamolla ja niin musiikissa näkyikin vaikutteita itärajan molemmiin puolin. Veljesten musiikissa perinteet ovat vahvasti läsnä, mutta katse on myös tulevassa. (Hartikainen 2023; Loimolanvoima.fi 2023.) Karjalaista lauluperinnettä vaaliva Värttinä puolestaan on lajinsa uranuurtaja, sillä yhtye perustettiin jo vuonna 1983. Rääkkylässä lapsijoukon harrastuksena alkunsa saanut Värttinä on kerännyt mainetta ja tehnyt karjalaista lauluperinnettä tunnetuksi ympäri maailman monenlaisissa tapahtumissa, oopperalavoilta rockfestivaaleille. Vuosikymmenten varrella Värttinän suosio ei ole juuri laantunut, vaikkakin on tasoittunut 90-luvun villityksestä. (Mtvuutiset.fi 2003; Römpötti 2022; Konserttikeskus.fi 2023.)

4.2 Uushenkisyys

Kiinnostus menneeseen näkyy myös osana uushenkisyyden nousua. Uushenkisyyden katsotaan rantautuneen Suomeen jo 1970-luvulla ja vuosituhaten vaihteen lähestyessä sen suosio jatkoi kasvuaan (Illman, R., Ketola, K., Latvio, R., Sohlberg, J. 2017). Kyseessä ei ole yksittäinen uskonto tai ilmiö, vaan joukko henkisyyden ilmenemismuotoja. Uushenkisyyttä harjoittava voi toteuttaa henkisyytään esimerkiksi shamanismin, meditaation tai muinaisuskon kautta. Uushenkisyyden muotoja yhdistävät muun muassa henkisyyden yksilöllisyyden korostaminen, auktoriteetin puute sekä itämaisista uskonnoista ja luonnonuskonnoista omaan maailmankatsomukseen ammentaminen. (Puurunen 2019; Kirkkojakaupunki.fi 2015.) Eräänä uushenkisyyden suuremman nousukauden ennusmerkkinä voidaan pitää Karhun kansan, suomenuskoa edustavan uskonnollisen yhdyskunnan perustamista vuonna 2010. Yksi yhdyskunnan perusperiaatteita on nimenomaan, että jokainen uskoo ja toteuttaa henkisyytään omalla

tavallaan, joskin suomenusko muodostaa jäsenien uskolle yhteisen pohjan. (Karhunkansa.fi 2023a.)

Uushenkisyys on alkanut kiinnostaa erityisesti naisia perinteisiä uskontoja enemmän. Tämä on ollut kasvava trendi varsinkin nuorten aikuisten keskuudessa. Ylen vuonna 2019 julkaisemassa artikkelissa viitataan kirkon tutkimuskeskuksen julkaisemaan kyselyyn, jonka mukaan lähes puolet 25–34 vuotiaista naisista kuvailee itseään pikemminkin henkiseksi kuin uskonnolliseksi. Samanlaisesti asennoituminen uushenkisyyttä kohtaan on käynyt hyväksyvämmäksi ja tuomitseminen, vähättely ja parjaaminen ovat vähentyneet. (Yle.fi 2019.)

Uushenkisyyden kasvun voidaan katsoa olevan erityisen merkittävää niin kulttuuriperintöyrittäjyyden kuin mytologian ja myyttien matkailullisen vetovoiman kannalta. Myytit ja kulttuurihistoria kulkevat usein käsikädessä ja kiinnostus aihepiireihin kasvaa ennen kaikkea niiden matkailijoiden parissa, joiden luontainen kiinnostus ja avoinmielisyys uushenkisyyttä ja esikristillistä luontouskoa kohtaan on jo valmiiksi herännyt.

4.3 Luontoyhteyttä vaaliva kansanusko Suomessa – Karhun kansa

Karhun kansa on suomenuskoon ja itämerensuomalaiseen etniseen uskomusperinteeseen pohjaava rekisteröity uskonnollinen yhdyskunta. Haltijoita, väkiä, yhteisöllisyyttä ja luontoyhteyttä pidetään Karhun kansan hengellisen perinteen ajattomina totuuksina, joiden vaikutus on hyvin keskeistä yhteiskunnan muutoksesta ja kaupungistumisesta huolimatta. Monet yhdyskunnan jäsenet kokevat vahvaa yhteyttä suomalaisen luontouskon kristinuskoa edeltäneisiin piirteisiin ja harrastavat esimerkiksi erilaisia perinnetaitoja, kuten runonlaulua ja eränkäyntiä. (Karhunkansa.fi 2023b.)

Karhun kansaan liittyminen on veloituksetonta, joskin liittyessä yhteisö haastattelee ja tutustuu uuteen jäseneseen perusteellisesti varmistaakseen, että tulokas on liittymässä yhdyskuntaan oikein syin ja jakaa yhteisön syvimmat

näkemykset. Yhteisön uskonnollisen elämän peruspiirteisiin lukeutuu luontoyhteys, sukuyhteys ja yhteys esivanhempiin, vuotuiset perinnejuhlat, sielu-usko sekä eri väkien ja erityisesti karhun kunnioittaminen. (Karhunkansa.fi 2023a.) Luontoyhteys ja luonnon kunnioittaminen ovat keskeisessä osassa puhuttaessa itämerensuomalaisesta esikristillisestä uskosta ja alueellisista myyteistä. Luontoa ei voida sivuuttaa puhuttaessa myöskään paikallisen mytologian hyödyntämisestä matkailun vetovoimatekijänä, sillä juuri se on paikallisen mytologian perusta ja lähtökohta. Näin ollen ilman luontoyhteyttä tai hyvävoimaista ja monimuotoista luontoa mytologian ja myyttien käsittelylle ja hyödyntämiselle ei voida taata ympäristöä, jossa ne pääsevät oikeuksiinsa. Autenttisen kokemuksen luominen matkailijalle ilman luontoyhteyttä ja monimuotoista luontoympäristöä on myös hyvin hankalaa ellei mahdotonta toteuttaa.

5 Kansanuskon vuodenkierrolliset juhlat

5.1 Kekri ja jako aika

Itämerensuomalaiseen, niin karjalaiseen, suomalaiseen kuin virolaiseenkin kansanuskon mukaiseen vuodenvuoroon kuuluu neljä pääjuhlaa, joita myös suomenuskoon pohjaavan Karhun kansan keskuudessa vietetään. Näihin lukeutuvat kekri, talvennapa, hela sekä karhunpäivä. Juhlien järjestämisen ajankohdissa ja tavoissa on itämerensuomalaisten alueen mytologian yhtenäisyydestä huolimatta paikallisia eroavaisuuksia. Erot näkyvät myös siinä ketä tai mitä jumalia tai sankareita milläkin alueella on juhlinnassa painotettu. Neljä vuotuista juhlaa kuitenkin yhdistivät kaikkia itämerensuomalaisia kansoja. (Karhunkansa.fi 2023c.)

Maanviljelyskulttuureissa on juhlistettu sadonkorjuuta tuhansien vuosien ajan. Suomessa satokauden taitteessa vietettävä kekri oli pitkään vuodenvuoroon suurin juhla. Kekrinä juhlistetaan paitsi sadonkorjuuta myös suvun esivanhempia. Edesmenneille osoitetaan kunnioitusta, jotta he olisivat suojeita elossa oleville

tulevana vuonna. Kekriä ei sidottu tiettyyn päivään, vaan sen vietto aloitettiin, kun karjan ulkolaidunnus, korjuutyöt ja syysteurastukset olivat ohitse. Kekrin juhlinta saattoi näkyä paikkakunnalla useita päiviä, sillä perinteisesti jokaisessa talossa juhlittiin omassa tahdissa, kun työt oli saatu tehdyiksi. (Kekri 2023; Karhunkansa.fi 2023d, Kekri; Pulkkinen 2015, 105.)

Kirjassaan Karjalan jumalat Martti Haavio kertoo Mikael Agricolan maininnee jumalainluettelossaan karjalaisen karjanjumalan nimeltä Käkri, johon kääntäjät ja mukailijat ovat viitanneet myös nimellä Kekri. Haavio kuitenkin epäilee, että Kekrin nimi on käsitetty väärin ja painottaa, että tuhansien muiden lähteiden viittauksissa Kekri ei ole jumalan vaan juhlan nimi. (Haavio 1959, 17–18.)

Kekrin perinteiseen juhlintaan lukeutuu leikkejä, laulua, tarinankerrontaa sekä uuden sadon antimilla herkuttelua. Ylensyönnin uskottiin takaavan hyvä sato tulevalle vuodelle ja mikäli ruoka loppui kesken juhinnan, pidettiin sitä huonona enteenä. Nuorison parissa kekriperinteisiin kuului talosta taloon kestittävänä kiertäminen kekripukeiksi ja kekrittäriksi pukeutuneina. Kekripukin asusteeseen lukeutui nurinperin käännetty turkki ja lusikoista tai keritsimistä tehdyt sarvet. Kasvonsa kekripukki peitti tuohinaamarilla. Kekrittäret pukeutuivat koko valkoisiin ja peittivät kasvonsa harsolla tai paperilla. (Kekri 2023.)

Kekrin voidaan katsoa olevan sukua muinaiskelttiläiselle samhain-juhlalle, jonka pohjalta puolestaan halloween perinne on syntynyt. Kekrin tavoin kelttien samhain on jo vuosituhansien ajan vietetty sadonkorjuujuhla, johon liitetään voimakas yhteys tuonpuoleiseen, niin hyviin kuin pahoihinkin henkiolentoihin. Vainajien ja henkien lepyttely ruualla ja riiteillä on tärkeä osa sekä kekrin että samhain juhlintaa. Muinaisessa vuodenkierto ajattelussa molemmat juhlat myös päättävät kuluvan vuoden. (Finnish-Irish 2023.)

Suomessa uusi vuosi ei kuitenkaan alkanut kekristä. Kekrin vieton ja uuden vuoden alkamisen väliin ajoittui jakoaika, 12 vuorokauden pituinen aurinko ja kuuvuoden tasaava ajanjakso, jonka aikana elettiin kuluneen ja alkavan vuoden välissä. Jakoaika pidettiin vaarallisena ajanjaksona, sillä sen aikana maailman

ja tuonpuoleisen rajan ajateltiin olevan erityisen ohut. Rajan ylittäviä vainajien kummituksia tuli kestitä, esi-isien uskottiin tulevan tarkastamaan viljelysmaita, hengille katettiin pitopöytiä ja lämmitettiin sauna, jotta ne pysyisivät tyytyväisinä. (Kekri 2023.) Haavio kertoo, että Mikkelinpäivän on katsottu olevan jakoajan alkupäivä niin Inkerissä, Karjalassa, Savossa kuin Varsinais-Suomessakin. Virolaiset puolestaan ovat nimenneet Mikkelinpäivästä alkavaa kuukauden hengen kuuksi ja liiviläiset kutsuvat viittä Mikkelinpäivän jälkeistä maanantai-iltaa henkien illoiksi. Haavio huomauttaa, että jo muinaisessa Babyloniassa tunnettiin vastaava 12 vuorokauden mittainen ajanjakso. Kaikista merkillisimpänä Haavio kuitenkin pitää yhteyttä Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaiden Lenape-heimon vuodenvaihdetta seuraavaan 12 päivän mittaiseen rukousaikaan. (Haavio 1959, 31–32.)

5.2 Talvennapa, karhunpäivä ja karhukultti

Neljästä muinaissuomalaisesta vuotuisesta pääjuhlasta kaksi kytkeytyy erottamattomasti karhuun. Tämä ei kuitenkaan ole mikään ihme, kun otetaan huomioon ikivanhaan itämerensuomalaiseen karhukulttiin olennaisesti liittyvä karhun kunnioittaminen ja voimaeläimen asema. Karhulle on syntynyt kymmeniä suomenkielisiä kiertoilmauksia. Syksyn ja keskitalven välistä talviunen aikaa lukuun ottamatta karhun kutsumista karhuksi pidettiin arkaluontoisena ja jopa vaarallisenä. Syitä pelolle oli useita. Toisaalta ajateltiin, että tuonpuoleisena olentona pidetty karhu voisi nimensä kuullessaan välttää metsästäjien ansoja, mutta myös pelättiin että nimen käyttö voisi kutsua karhun karjan kimppuun. Tämän vuoksi karhusta puhuttaessa käytettiin muita nimiä, kuten otso, kontio tai mesikämmen. (Pulkkinen 2015, 212–217.)

Talvennapaa, sydäntalvena, talven karhupäivänä ja Talvi-Mattinakin tunnettua päivää vietetään tammikuun puolenvälin tienoilla. Talvennapa on keskitalven juhla, jonka aikoihin karhun uskottiin kääntävän kylkeä talvipesässään ja tavattiin sanoa ”yö puolessa, nälkä suolessa”. Kyljenkääntäminen symboloi samalla talven kääntymistä kevättä kohti. Talvennavan juhlintaan liittyi perinteisesti

karhupeijaiset. Karhu herätettiin talvipesästä rituaalisin menoin, kaadettiin, pidettiin peijaiset ja juhlan päätteeksi karhun kallo ripustettiin tarkasti valittuun puuhun, jota tavattiin kutsua kallopuuksi. Talvennavan juhlinnalla aloitettiin kevään ja uuden kasvukauden odotus. Viettoajankohta on perinteisesti hieman vaihdellut eri alueilla. (Karhunkansa.fi 2023e; Pulkkinen 2015, 212.)

Puolivuotta myöhemmäksi ajoittuvan kesän karhunpäivän tai kesännavan ajateltiin olevan talvennavan eli talvi karhunpäivän heijastumana. Karhunpäivänä 13. heinäkuuta juhlistetaan paitsi karhun syntymäpäivää, myös keskikesää. Karhunpäivän vironkielinen nimitys karuse päev on niin ikään säilynyt nykyaikaan. Kesä karhunpäivään liittyy olennaisesti karhun syntyvirren lausunta ja karhun kaataminen ja peijaiset olikin oikeutettu syntyvirren mukaisella uskomuksella, että karhu oli lähtöisin taivaasta ja ripustamalla kallon kallopuuhun karhun sielu pääsisi palaamaan syntysijoilleen peijaisten päätteeksi. (Karhunkansa.fi 2023f; Nuuksiontaika.fi 2023; Mielikinmetsä.fi 2019.)

5.3 Helajuhla

Myös Ukonvakkoina tunnettua helajuhlaa vietetään loppukeväällä, tavallisimmin aivan kesän kynnyksellä toukokuun lopussa, kevätkylvön yhteydessä. Helaa on perinteisesti pidetty lemmen ja luonnon heräämisen juhlanä, johon kuuluu talviturkin heitto sekä helavalkeiden sytyttäminen kalman ja kuihtumisen karkottamiseksi. Risto Pulkkinen (2015) kertoo Agricolan pitäneen Ukonvakkoina ennen muuta olutjuominkeina, joihin saattoi päihtymyksen seurauksena sisältyä myös voimakasta eroottista vapautumista. Kalevalamittaisessa runoudessa koria merkitsevällä sanalla vakka viitataan nimenomaan juominkeihin. Ukonvakat on Pulkkinen mukaan Agricolan itse luoma ilmaus Ukon kunniaksi pidetyistä olutkesteistä, joiden todellinen tarkoitus on ollut pyytää sadon ja sään jumalalta sadetta loppukeväällä kevätkylvön aikaan, jotta tämä poistaisi kuivuuden pelloilta ja antaisi viljan kasvulle hyvän alun. (Karhunkansa.fi 2023g; Pulkkinen 2015, 102–103.)

Ukonmaljan juomista on kuvattu yhteisölliseksi juhlaaksi, jossa Ukolle juodun maljan ja sateen pyytämisen ohella harjoitettiin jäljittelymagiaa, eli esimerkiksi menttiin läheiselle purolle tai joelle, heitettiin vettä ilmaan ja annettiin sen ropista sateen tavoin alas toivoen, että näin saataisiin pian oikeaa sadetta. Vaikka Ukko oli alun perin juuri ukkosen jumala, laajeni Ukon toiminta agraarikulttuurin yleistymisen myötä. Maanviljelykselle elintärkeät sateet liittyivät usein ukkoseen, mikä muodosti kansalle kuvan Ukosta paitsi sateiden myös sadon antajana ja suojelejana. (Pulkinen 2015, 102–103.)

6 Karjalaista perinnettä vaalivat matkailukohteet

6.1 VisitKarelia – Perinnerakentamista, -ruokaa ja kädentaitoja

Visit Karelian sivustoon perehtyminen osoitti, että karjalaisuutta on nähtävissä Pohjois-Karjalan matkailupalveluissa enemmän kuin ennakkokäsitys antoi olettaa. Karjalaista perinnettä, kuten kädentaitoja, ruokakulttuuria ja perinnerakentamista on löydettävissä Pohjois-Karjalassa useilta paikkakunnilta, mutta vain harvat kohteet ovat saavuttaneet arvoisensa näkyvyyden. Kuitenkin Pohjois-Karjalan maakuntakeskuksessa, Joensuussa, perinnerakentamista ja perinneruokapaikkoja on niukasti jos lainkaan. Usein liian vähälle huomiolle jäävä esimerkki löytyy kuitenkin aivan Joensuun torin kulmalta. Kädentaitoja, karjalaista kulttuuria ja perinnerakentamista yhdistävä Taitokortteli tuo karjalaisen perinteen lähelle ihmistä keskellä kaupunkia. Joensuun torin kupeesta löytyy myös huoneistohotelli Lietsu, joka tunnetaan karjalaisesta vieraanvaraisuudesta ja yksilöllisistä, karjalaista historiaa, kulttuuria ja luontoa mukaillen teemoitelluista ja nimetyistä huoneistoistaan. Lietsun huoneisiin lukeutuu muun muassa Käsipaikka, perinteisillä karjalaisilla käsikirjailuilla somistettu huoneisto, karjalaisen musiikin eri aikakaudet ja tyyllilajit yhteen tuoden sisustettu Muuzikku sekä Čoma rouzuksi eli Karjalan ruusuksi nimetty huone, joka nimensä mukaan edustaa sisustuksellaan karjalanruusua. Lietsu tarjoaa majoittujille karjalaisen aamiaisen, tilauksesta ryhmille järjestyy myös karjalainen päivällinen,

esimerkiksi karjalanpaisti lisukkeineen. Lietsun kautta järjestetään ryhmille myös karjalaisia makumatkoja sekä kalastus- ja veneretkiä lähialueilla. (Visitkarelia.fi 2023a.)

Huomattavaa kuitenkin on, että autenttisimmat perinnematkailun keskittymät löytyvät Pohjois-Karjalan pienemmiltä paikkakunnilta. Esimerkiksi Nurmeksen Bombalta löytyy mainio esimerkki perinneainesten hyödyntämisestä matkailussa. Bomban talo ja karjalaiskylä on nurmeslainen perinnematkailukohde, jossa yhdistyvät perinnerakentaminen, karjalainen perinneruoka sekä perinteiset käsityöt ja paikalliset tuotteet. Alueen sydämenä toimii suuri perinnerakentamista ja -arkkitehtuuria edustava hirsirakennus, Bomban talo, sekä sitä ympäröivä hirsinen karjalainen kylä putiikkeineen ja aittarakennuksineen. Bomban talon ravintolassa voi nauttia karjalaisista perinneruuista modernien makuyhdistelmien kera. Karjalaiskylän välittömässä läheisyydessä on myös rauhoittumiseen ja luonnosta nauttimiseen otollinen hiljaisuudenpolku. Polun varrelta löytyy kristinuskon saapumisen jälkeiseen karjalaisuuteen kuuluvan ortodoksisen uskon hirsirakenteinen rukoushuone eli tsasouna. Bomban talon ja karjalaiskylän yhteydessä järjestetään myös muun muassa piirakkapajoja, näyttelyitä ja teemapäiviä, joissa paikalliskulttuuri ja karjalaiset juuret ovat keskeisiä teemoja. (Visitkarelia.fi. 2023b.)

Ilomantsin Parppeinvaaralta puolestaan löytyy perinneruokaa ja -rakentamista henkivä ravintola, Parppeinpirtti. Ravintolan henkilökunta pukeutuu perinteitä kunnioittaviin asuihin ja aterian aikana taustalla voi kuulla menneisiin aikoihin kutsuvaa kantelemusiikkia. Nurmeksen Bomban talon tavoin aitous ja karjalainen vieraanvaraisuus ovat Parppeinpirtillä toiminnan peruspilareita. Parppeinpirtti on osa Parppeinvaaran runokylää, joka tuo yhteen karjalaisen kulttuurin monia puolia kantelemusiikista ja runolaulannasta perinnekäsitöihin ja -rakentamiseen. (Visitkarelia.fi. 2023b; Parppeinvaara.fi 2023.)

Runokylän pirteissä ja aitoissa on kolme pysyvää näyttelyä. Luontopirtti Mesikään on rakennettu ihmisen ja luonnon välillä -niminen näyttely, joka käsittelee ihmisen ja luonnonsuhdetta muun muassa perinteiden ja metsästyskulttuurin

kautta. Runolauluja Mateli Kuivalattaren synnyinkodin pihapiiristä Parppeinvaaralle tuotuun kaksiosaiseen aitaan on rakennettu näyttely nimeään kantavasta runolaulajattaresta. Rukapirtissä on esillä kenraalimajuri Erkki Raappanasta, jatkosodasta ja Rukajärven rintamasta kertova pysyvä näyttely. Runolaulaja pirtin näyttely on rakennettu kertomaan tarinaa runolaulannasta, kanteleensoitosta ja Parppeinvaaran runokylän syntyhistoriasta. Lisäksi runokylässä järjestetään vaihtuvia teemanäyttelyitä, joiden aiheet kumpuavat paikallisuudesta, karjalaisuudesta, taiteen eri muodoista ja mytologiasta. Myös tapahtumissa näkyy kansanperinne, sillä esimerkiksi vuonna 2023 runokylässä on järjestetty kekrin aikaan juhlan hengen mukainen runonlaulantatilaus. Runokylään voi myös varata ryhmäopastuksen, johon voi valita esittelyn lisäksi vaikkapa Parppeinpirtin nykykarjalaisen pitoaterian ja kantele- tai runolaulantatuokion. (Visitkarelia.fi. 2023b; Parppeinvaara.fi 2023.)

Bomban talon ja Parppeinvaaralla sijaitsevien Parppeinpirtin, Runonlaulajapirtin ja sotahistoriaa esittelevän Taistelijantalon ohella Pohjois-Karjalan alueelta on myös kolme muuta jyhkeää ja koristeellista karjalaistaloa. Niihin lukeutuvat Kiiteellä sijaitseva Juhanantupa, tuupovaaralainen Korpiselkätalo sekä Lieksassa sijaitseva Pielisen museo. Perinneruokaa etsivän kannattaa suunnata Ilomantsiin Parppeinpirtille tai Nurmekseen Bomban talolle, missä perinnerakentaminen kruunaa ruokailukokemuksen. (Visitkarelia.fi. 2023b.)

6.2 Karjalaista mystiikkaa Kolilla

Kolin kansallispuisto henkii omaa tarinaansa menneistä ajoista ja Paha-Kolin huipulta löytyykin edelleen ikivanhat käräjäkivet. Suomalaisten kansanuskon aikaisten käräjien uskotaan sisältäneen muun muassa rummutusseremonian ja muunlaisten shamanististen rituaalien tapaisia osuuksia. Seremonioihin liittyi myös luonnonjumalien, kuten sadonjumala Ukon ja metsän haltija Tapion kutsuminen tuomaan onnea maanviljelyyn ja metsästykseseen. Paikallisen tarinan mukaan Paha-Kolin käräjäpaikan historiaan kuuluu myös ajoittaisia ordaalien eli jumalantuomioiden toimituksia. Noitavainoista tunnetun, mutta sitäkin

vanhemman vesikokeen tavoin epäselvissä tilanteissa Paha-Kolilla jätettiin tuomio jumalten päätettäväksi pudottamalla syytetty alas Paha-Kolin jyrkkää rinteitä. Syyllisen uskottiin menehtyvän pudotuksessa ja syyttömän jäävän henkiin jumalten päätöksestä. Ukko-Koli uhrihalkeamiseen kantaa sään ja sadonjumalan nimeä, joten yhteys muinaisuskoon on varsin selvä. Akka-Kolin nimen taas uskotaan olevan jääne ajalta ennen 1600-lukua, jolloin saamelaiset vielä asuttivat Kolin seutuja, sillä suomalaiskarjalaisessa muinaisuskossa ei Akka -nimistä jumalaa mainita. Saamelaisten jumalattarien joukossa nimeä Akka sen sijaan esiintyy useita kertoja. Pirunkirkoksi kutsutun rakoluolan puolestaan kerrotaan toimineen noitien voimapaikkana. (Ranta, R. 2016; Kervinen, T., Nenonen, M. 2023; Huttunen, A. 2016; Toivanen, M. 2022.)

Kolille on myös varattavissa Myyttinen Koli -opastus, jonka aikana pääsee tutustumaan ”Tapiolan hoviväkeen”, ja oppimaan loitsusanoja sekä pohtimaan muinaissuomalaisten maailmankuvaa aidossa muinaismytologian ympäristössä. (Retkipaikka Koli. 2023.) Tavallisen kansan on kerrottu pelänneen Kolia ja pysytelleen sieltä poissa, sillä Kolin uskottiin olevan monien yliluonnollisten olentojen, kuten haltijoiden, maahisten, tietäjien ja velhojen asuinpaikka. Tietäjien ja velhojen myötä arkisen elämänpiirin ja yliluonnollisen raja oli ohut, minkä johdosta pyhänpaikan miellelyhtymä Kolista syntyi ja vahvistui. (Toivanen, M. 2022. 36–41.)

6.3 Äksyt Ämmät

Kolin ja Parppeinvaaran ohella Pohjois-Karjalasta löytyy myös karjalaisia perinteitä vaalivia ohjelmapalvelujen tuottajia, jotka järjestävät esimerkiksi retkiä, kursseja ja luentoja, joissa karjalaiset perinteet ja mytologia ovat vahvasti läsnä. Näistä kenties parhaiten tunnettuja ovat Äksyt Ämmät Oy sekä Helena Karhun perustama Karhun Talo. (Visitkarelia.fi. 2023c; Visitkarelia.fi. 2024.)

Äksyt ämmät on vuonna 1995 perustettu pohjoiskarjalainen yritys, joka toimii muun muassa ohjelmapalvelujen tuottajana ja matkanjärjestäjänä. Yrityksen tuotteiden ja palveluiden keskiössä ovat laadukkuus, vastuullisuus,

kiireettömyyden tuntu ja luonnonläheisyys. Äksyt ämmät on tullut tunnetuksi erityisesti majatalosta majataloon -retkillään, jotka tuovat yhteen useita alueella toimivia matkailuyrityksiä. Majatalosta majataloon -majataloihin lukeutuu muun muassa Majatalo Laitilan Lomat, Majatalo Pihlajapuu sekä Männikkölän Pirtti. Esimerkiksi Karjalainen ruokamatka sekä Herkkujen saunapolku ovat nelipäiväisiä retkiä, joiden jokainen yö vietetään eri majatalossa. Karjalaisen ruokamatkan aktiviteetteihin sisältyy perinteistä ammentavia pienkursseja, kuten villiyrteihin perehtymistä, karjalanpiirakoiden tekoa sekä saunomista. Herkkujen saunapolku puolestaan keskittyy ennen muuta erilaisiin saunomisperinteisiin, vaikka ei ruokapuoltakaan majataloissa laiminlyödä. Talvisin majatalosta majataloon voidaan matkata auton sijaan suksilla ja kesäisin pyörän satulassa. Karjalainen vieraanvaraisuus ja ruokakulttuuri ovat majataloissa vahvasti läsnä. Äksyjen ämmien kautta voi varata myös esimerkiksi opastetun karjalanpiirakkapajan tai Karjalaisen illan Nurmeksen Majatalo Pihlajapuussa. (Aksytammat.fi. 2023; Palonen, V. 2024.)

Äksyt ämmät yhteistyökumppaneineen toteuttavat kulttuuriperintöyrittäjyyttä monipuolisesti. Majatalosta majataloon retkien sisältämiin palveluihin ja ohjelmaan lukeutuu muun muassa perinneruokaa ja perimätietoon pohjaavia pienkursseja sekä saunomisen perinnettä. Myyntejä yrityksen ja sen yhteistyökumppanien toiminnassa ei sen sijaan juuri hyödynnetä.

6.4 Karhun talo

Karhun talo on Äksyjen ämmien tavoin voimakkaasti kulttuuriperintöyrittäjyyteen suuntautuva yritys. Äksyjen ämmien järjestämistä retkistä ja kursseista poiketen juuri myytit, kansantietämys ja viisausperinteet ovat Karhun talon toiminnan keskiössä.

Helena Karhun perustama Karhuntalo järjestää kursseja ja retriittejä esimerkiksi Kolilla, Joensuussa sekä Rautavaaran Metsäkartanolla, mutta myös muualla Suomessa. Tapahtumiin lukeutuu muun muassa shamanismi- ja

rumpukursseja, hiljaisuus- ja meditaatioretriittejä luonnonhelmassa sekä kursseja, joissa keskitytään luontoyhteyteen ja etsitään yhteyttä esivanhempiin rituaalien, laulujen, rummutuksen, mielikuvituksen ja tanssin voimin. Vaikka paikallisen mytologian ja kansanperinteen hyödyntäminen matkailun vetovoimatekijänä näyttää vähäiseltä, löytyy Pohjois-Karjalasta myös vahvoja esimerkkejä yrittäjistä, jotka ovat rakentaneet koko yritystoimintansa perinteiden, riittien ja myyttien ympärille. Yksi vahvan aluevaltauksen tällä saralla tehneistä yrityksistä on nimenomaan Helena Karhun Karhuntalo. Karhuntalon kantavia teemoja ovat muun muassa luontoyhteys, kokonaisvaltainen hyvinvointi, itsetuntemus, mytologiat ja kansantietämys sekä kotoperäiset viisausperinteet ja kansanperinne. Yrityksen visiona on majatalo sekä retriitti- ja kurssikeskus luonnon keskellä. (Karhuntalo.fi. 2023.)

Osana opinnäytetyötä Helena Karhulle osoitetun sähköpostihaastattelun vastauksista heijastuu voimakas arvopohja, joka ohjaa kaikkea Karhun Talon toimintaa. Tavanomaisesta matkailualan toimijasta poiketen Karhu kuvailee matkailun olevan toimintansa sivutuote, ei suinkaan sen perusta tai lähtökohta. ”Oma toimintani nojaa omakohtaiseen kokemukseeni ja elämäntapaan, jota tekisin ilman matkailuakin”, Karhu kiteyttää ja toteaa, että hänelle itselleen mytologia ja perinne liittyvät esimerkiksi siihen, miten hänen mummonsa satoi saunavastan tai kuinka hän suhtautuu saunan haltijoihin.

Karhun mukaan karjalaisen mytologian ja perinteen hyödyntämistä matkailun alueellisena vetovoimatekijänä tulisi pohjustaa pohjoiskarjalaisen yhteisön sisäisellä avoimella keskustelulla. Hänen mukaansa ensin tulisi reflektoida, millainen suhteemme esikristilliseltä ajalta asti periytyneeseen kulttuuriperintöömme on.

Mitä teemme sen muistamiseksi, kehittämiseksi ja voimistamiseksi, sekä eksistentiaalisena kysymyksenä: Miksi edes haluaisimme muistaa sitä? Matkailun tulee perustua oikeaan olemassa olevaan elävään kulttuuriperintöön. – – Miusta koko matkailun tulisi perustua karjalaiselle mytologialle ja perinteille, sillä ne tulevat suoraan myös luonnosta. Sen tulisi olla kärjessä.

Karhu kertoo ajattelevansa, että matkailun sijaan keskiössä tulisi nimenomaan olla yhdessä syvällisien henkis-kulttuurillisten luontokokemusten kokeminen ja niistä oppiminen. Koska karjalaisuus ja paikallisuus ovat kiinteä osa teemaa, Karhu kokee, että avainasemassa ovat sellaiset matkailuyrittäjät, joiden juuret ovat aidosti Pohjois-Karjalan alueella ja joiden elämässä alueen kulttuuriperintö on aidosti läsnä. Karhu ei kuitenkaan tahdo katsoa muualta lähtöisin olevia matkailualan yrittäjiä karsaasti vaan ajattelee, että kaikilla voi olla annettavaa matkailijoille myös tällä saralla. Karhu uskoo, että karjalaisen mytologian ja perinteiden vetovoimalla on potentiaalia niin kotimaisten kuin ulkomaalaistenkin matkailijoiden houkuttelemiseksi.

Tällä hetkellä suurin osa asiakkaista on kotimaisia, mutta luulen, että paikalliset myytit ja mytologiat erottaisivat Pohjois-Karjalan muista maailman matkakohteista. Meillä on kuitenkin ainutlaatuiset luontokohteet, joiden äärellä haltioitua.

Perinteiden ja mytologian nykyistä näkyvyyttä Karhu pitää varsin vähäisenä. ”Kyllä siinä olisi paljon ammennettavaa. Tarvitaan uutta rahoitusta näihin aiheisiin, koska esim. jossain kulttuurimatkailuseminaareissa ollaan puhuttu ja visioitu vaikka mitä, mutta kenelläkään ei ole rahaa kehittää mitään.” Karhu huomauttaa, että pohjoiskarjalassa on paitsi vahvoja kulttuuriperinteitä ja osaajia, myös kulttuurialan koulutusta yliopistotasolle asti. Hänen mukaansa matkailuala voisi hyötyä nykyistä enemmän esimerkiksi kulttuuri- ja matkailutieteiden opiskelijoista ja tutkimuksesta. Perinteen ja mytologian hyödyntämisen kehittämiseen alueellisessa matkailussa Karhu toivoo panostusta ennen muuta karjalaiseen arkkitehtuuriin ja perinnerakentamiseen sekä luonnonsuojelullisten tavoitteiden edistämistä. ”Jos sisäinen kulttuurimme ja mytologiamme eivät heijastu eletyssä ympäristössä, on kulttuurinen voimaantumisen vaikeaa. Samoin matkailijoita ei kiinnosta tämä laatikko-arkkitehtuuri. – – Kaikessa rakentamisessa voidaan hyödyntää perinnerakentamista, karjalaista ornamentiikkaa ja käsityötä. – – Ilman luonnon monimuotoisuutta ja eheitä metsäalueita meillä ei ole myöskään kulttuuriperinteitä eikä oikein mitään muutakaan tarjottavaa matkailijoille.”

Karhu painottaa, ettei hän usko kenenkään kaipaavan keinotekoisia todellisuuksia, vaan että matkailijat janoavat nimenomaan autenttisuutta. Hän toivookin,

että perinnettä ja mytologiaa ei lähdetäisi tuottamaan matkailullisista lähtökohdista, vaan kaiken toiminnan perustana olisi aito yhteys omaan kulttuuriperintöön ja halu jakaa sitä tietoa ja kokemusta muille. Ajatus myytteihin ja karjalaiseen mytologiaan pohjaavasta teemapuistosta tai seikkailuradasta saa Karhulta ensin voimakkaan vastustavan reaktion, sillä hän uskoo vahvasti, että myytteihin ja mytologiaan tulee suhtautua kunnioittavasti. ”Miusta riskinä tällaisissa teemapuistoissa on, että myytteihin ja mytologioihin suhtaudutaan jonkinlaisena satuna: Niihin tulisi suhtautua paremminkin kosmologioina, jotka ovat yhteisölle tärkeitä”, Karhu painottaa. Erityisesti ajatus muovista ja elektronisista elementeistä rakentuvasta teemapuistosta saa aikaan torjuvan reaktion. Karhu antaa tunnustusta yksityisille karjalaisille majataloille ja kertoo kaipaavansa pääteiden varsille uniikkeja perinneruokapaikkoja, joita varten rakennettaisiin karjalaisen arkkitehtuurin mukaisia hirsitaloja. Pohjois-Karjalan Osuuskaupan monopoli- asema ja Sokos hotellien modernisoidut laajennukset ja italialaistyylliset ravintolat sen sijaan eivät herätä lämpimiä tunteita.

6.5 Karjalaisen perinteen hyödyntämisen nykytila

Pohjois-Karjalassa hyödynnetään karjalaista perinnettä kirjoittajan ennakkokäsitystä enemmän puhuttaessa kädentaidoista ja perinneruusta. Itämerensuomalaisten myyttien ja esikristillisen luonnonuskon tai kansanuskon hyödyntäminen sen sijaan on varsin vähäistä. Myös perinnerakentaminen loistaa poissaolollaan muutamaa poikkeusta, kuten Parppeinvaaran runokylää lukuun ottamatta. Erityisesti Joensuussa kulttuuriperintöä hyödyntäviä yrityksiä ja kulttuuriperintöyrittäjyyttä on valitettavan vähän. Tätä selittää luonnollisesti osaltaan se, että kulttuuriperintöyrittäjyyden toimintaympäristönä kaupunki ei ole suinkaan se otollisin paikka. Kuitenkin Joensuunkin alueella, keskustan ulkopuolella voisi ajatella maaseudun läheisyyden ja metsien runsauden puolesta olevan potentiaalia tuoda kulttuuriperintöyrittäjyyttä myös lähemmäs maakuntakeskusta.

Pienemmillä paikkakunnilla Pohjois-Karjalan itä- ja pohjoisosissa, kuten Nurmeksessa ja Ilomantsissa perinnerakentamista ja kulttuuriperintöyrittäjyyttä on

muuta maakuntaa huomattavasti enemmän. Näiden perinnematkailukeskittymien ohella ohjelmapalvelutuottajat hyödyntävät ja antavat karjalaiselle kulttuuriperinnölle sen ansaitsemaa näkyvyyttä toiminnassaan. Äksyt ämmät ja Karhun talo sekä kolilla järjestettävät myyteistä ammentavat opastetut kierrokset ovat tällä hetkellä pohjoiskarjalan matkailun parasta antia karjalaisen kulttuuriperinnön, myyttien, esikristillisen kansanuskon ja perimätiedon näkökulmasta. Maakunnassa on kuitenkin paljon tilaa uusille kulttuuriperintöyrittäjille sekä runsaasti potentiaalia ja mahdollisuuksia niin majoitus-, ravitsemis- kuin ohjelmapalveluidenkin saralla.

Matkailun näkökulmasta, oikein markkinoituna ja brändättyinä esimerkiksi kekriellä olisi runsaasti potentiaalia nousta alueelliseksi vetovoimatekijäksi. Halloween on viime vuosikymmeninä vallannut perinteiden paikan, mutta kulttuuriperinnön ja myyttien alkaessa kiinnostaa ihmisiä yhä enemmän olisi perinteisen kekriin tuominen takaisin ihmisten tietoon paikallaan. Kekri voisi herättää runsaasti kiinnostusta myös ulkomaalaisten matkailijoiden keskuudessa. Suomalaisen vanha sadonkorjuujuhla on luonteeltaan varsin synkkäpiirteinen, lähelle elävien ja kuolleiden maailmoiden rajaa vievä ja sen myötä joidenkin makuun jopa karmiva. Ulkomailla Suomelta kuitenkin usein odotetaan juuri outoutta ja synkkyyttä ellei jopa lievää karmivuutta, tästä esimerkkinä muun muassa Lordi-yhtyeen vuoden 2006 euroviisuvoitto.

7 Tutkimusmenetelmät ja eettisyys

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena, jonka aineisto koostuu ensisijaisesti kirjallisista lähteistä, kuten alan tutkimuksista ja teemoja käsittelevästä kirjallisuudesta. Hankittua aineistoa on analysoitu jäsentämällä, teemoittamalla ja tiivistämällä. Osana opinnäytetyötä toteutettiin myös teemoitettu sähköpostihaastattelu paikalliselle alanyrittäjälle, Karhuntalon perustaneelle Helena Karhulle, jonka toiminnassa perinteet ja kansanusko ovat vahvasti läsnä. Todenmukaisten, ohjailemattomien ja omasta kokemuksesta

kumpuavien vastausten saavuttamiseksi haastattelu toteutettiin avoimin kysymyksin. Kysymykset muodostuivat karjalaisen perinteen ja mytologian hyödyntämisen ja näkyvyyden ympärille, käsitellen niin maakunnallisen matkailuyrittäjyyden kuin vastaajan oman toiminnan näkökulmaa (liite1).

Opinnäytetyössä hyödynnettyjen lähteiden valinnassa on käytetty huolellista harkintaa ja niin lähteisiin kuin niiden sisältöihin on suhtauduttu kriittisesti. Vanhimpien aineistona käytettyjen kansanuskoa ja perinteitä käsittelevien kirjallisten teosten julkaisusta on kulunut lähes 80 vuotta. Käytössä olleiden teosten uusimmista painoksista löydetylle tiedolle on haettu varmistusta alan tuoreemmasta kirjallisuudesta, joissa julkaistu tieto on hyvin samansuuntaista, usein jopa identtistä ja aiemmin julkaistuista tutkimuksista ja kirjallisuudesta lainattua. Tutkimuksen laatimisessa on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) hyvän tieteellisen käytännön periaatteita, joiden avulla pyritään ylläpitämään tieteellisten tutkimustulosten tasoa käsittelemällä tutkimusaineistoja rehellisesti, tarkkuutta ja huolellisuutta noudattaen (Tenk.fi 2023). Sähköpostitse haastateltuun yrittäjään, Helena Karhuun, pidettiin yhteyttä Instagramin välityksellä. Haastattelukysymysten sisältö pidettiin neutraalina ja annettiin vastaajalle tilaa viedä aiheita ja vastauksia hänelle omakohtaisesti luontevaan suuntaan. Haastattelusta saadun tiedon käsittely ja esittely toteutettiin tarkasti ja huolellisesti Karhun vastauksia mukaillen.

8 Pohdinta

Karjalainen kansanperinne, itämerensuomalainen mytologia ja esikristillinen uskomusperinne tarjoavat laajan ja monipuolisen pohjan kulttuuriperintöyrittäjyyden rakentamiselle Pohjois-Karjalaan. Maarit Grahn (2022) korostaa tutkimuksessaan perinneympäristöjen ja -miljöiden sekä paikkoihin liitettyjen tarinoiden ja paikallishistorian merkitystä kulttuuriperintöyrittäjyyteen (Grahn 2022, 17–18). Näin ollen edellytykset elinvoimaisen kulttuuriperintöyrittäjyysverkoston rakentamiselle Pohjois-Karjalaan ovat erittäin suotuisat. Maakunnan alueelta löytyy jo

nykyisellään muutamia kulttuuriperintöyrittäjyyden kannalta mainitsemisen arvoisia yrityksiä, jotka tässä opinnäytteessä on nostettu esiin. Kaiken kaikkiaan mytologiaa ja perinnettä hyödynnetään kuitenkin kovin vähän. Näin toteaa myös alalla toimiva yrittäjä Helena Karhu haastatteluvastauksissaan. Perinneruokaa on löydettävissä harvalukuisista yksityisten yrittäjien ravintoloista ja majataloista, erityisesti Nurmeksen ja Ilomantsin seuduilta. Kuitenkin Joensuussa, Pohjois-Karjalan maakuntakeskuksessa, perinneruokaa tarjoavat yritykset loistavat poissaolollaan. Tahto tuoda karjalaista perinneruokaa saataville myös Joensuussa on kuitenkin luja. Tästä esimerkkinä mainittakoon yritysideoita pilotointina huoneistohotelli Lietsun ja Karelia ammattikorkeakoulun Y-akatemiaan yrittäjyysopiskelijoiden yhteistyönä heinäkuun 2022 aikana Joensuun torilla toteutettu Lietsun Pada -projekti (Lietsuhotel.fi 2022).

Perinnerakentaminen ja sen kipeästi kaipaama rahoitus nousi esiin erityisesti Helena Karhulle osoitetun sähköpostihaastattelun yhteydessä. Perinteistä karjalaista arkkitehtuuria löytyy Joensuusta lähinnä torin laidalla sijaitsevan taitokorttelin yhteydestä. Pienemmillä paikkakunnilla perinnerakentaminen näkyy koristeellisissa, hirsisissä karjalaistaloissa. Pohjois-Karjalassa karjalaistaloja on eniten Ilomantsin Parppeinvaaralla. Lisäksi yksittäisiä karjalaistaloja on muun muassa Nurmeksessa, Lieksassa ja Kiteellä. Perinnerakentamisen näkyvyys on silti kovin vähäistä. Kulttuuriperintöyrittäjyys kuitenkin tarvitsee perinteistä miljööstä ja puhdasta luontoa toiminnan tukemiseksi. Perinnerakentamista tulisi siis lisätä, jotta alan yrittäjyydelle saataisiin sen arvoisia tiloja ja ympäristöjä. Tästä syystä myös ympäristön suojelullisiin asioihin olisi kulttuuriperinnön suojelemisen ja kulttuuriperintöyrittäjyyden näkökulmasta elintärkeää panostaa. Ilman monimuotoisia, hyvinvoivia metsiä karjalais-suomalaista kulttuuriperintöä on mahdotonta säilyttää, koska se on niin voimakkaasti sidoksissa luonnon kanssa.

Keskeiseksi ajatukseksi nousi myös se, että aitous ja arkielämän autenttinen yhteys kulttuuriperintöön tulisi kulttuuriperintöyrittäjyyden näkökulmasta olla avainasemassa. Tätä korostivat sekä Maarit Grahn (2022) tutkimuksessaan että Helena Karhu haastatteluvastauksissaan (Grahn 2022, 3–4, 17–18).

Kulttuuriperintöyrittäjyydestä puhuttaessa matkailun ja voiton tekemisen ei pitäisi olla ensisijainen tekijä, vaan aito halu säilyttää kulttuuriperintöä ja jakaa perinteistä ja kansanuskosta kumpuavia kokemuksia asiakkaiden kanssa tulisi mennä olla vähintään yhtä merkittävässä osassa. Kun ihmiset hakeutuvat kulttuuriperintöä vaalivien matkailupalveluiden ääreen, he hakevat aitoa entisaikojen tunnelmaa ja autenttista kokemusta, sen tarjoamiseksi myös yrittäjän omien lähtökohtien tulee olla autenttisia. Jos kulttuuriperinnöllisiä teemoja otetaan matkailuyrityksen käyttöön puhtaasti vetovoima syistä, tuntematta tai uskomatta perinteisiin itse, tuloksena tuskin on sellainen autenttinen kokemus, jollaista yrityksen potentiaalinen asiakaskunta on tullut etsimään.

Karjalainen mytologia ja myytit luovat suurenmoisen pohjan tarinallistamiselle, niin matkailullisesti kuin kaunokirjallisuuttakin ajatellen, kuten J.R.R Tolkien on osaltaan todistanut (Mankkinen 2022). Karjalaisen ja itämerensuomalaisen mytologian kiinnostavuudelle ei kuitenkaan olla osattu antaa niille kuuluvaa arvoa. Menneiden aikojen tarinat, paikalliset myytit ja mytologia yhdistettynä Pohjois-Karjalan ainutlaatuisiin luontokohteisiin vetoavat niin kotimaisiin kuin ulkomai-siinkin matkailijoihin. Toistaiseksi maakunnan kulttuuriperintömatkailua on kuitenkin suunnattu ulkomaalaisille matkailijoille hyvin vähän, joten sillä saralla pohjoiskarjalaisissa matkailupalveluissa on paljon tilaa ja potentiaalia uusien kulttuuriperintömatkailupalveluiden kehittämiseksi.

Lähteet

Aksytammat.fi. Äksyt ämmät. 2023.

<https://aksytammat.fi/>. 05.12.2023.

Finnish-Irish.fi. 2023. Samhain.

<https://finnish-irish.fi/galleria/samhain/>. 13.11.2023.

Grahn, A. 2022. Kulttuuriperintöyrittäjyys, elinvoimaisuus ja tulevaisuuskestävä ympäristö. Case Merikarvia. Turun yliopisto. [Kulttuuriperintöyrittäjyys elinvoimaisuus - Case Merikarvia.pdf \(utupub.fi\)](#). 23.11.2023.

Haavio, M. 1959. Karjalan jumalat. Porvoo: WSOY.

Hartikainen, M. 2023. Lieksalaislähtöinen Loimolan voima on vuoden kansanmusiikkitekijä. Karjalainen.fi. 13.01.2023. <https://www.karjalainen.fi/kulttuuri/ait6zeekpl>. 21.11.2023.

Harva, U. 1948. Suomalaisten muinaisusko. Porvoo: WSOY.

Heikkinen, A. 2015. Uushenkisyys vetoaa yksilöllisyyden aikana. Kirkkojakaupunki.fi. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/uushenkisyys-vetoaa-yksilollisyyden-aika-1>. 17.11.2023.

Huttunen, A. 2016. Kolin kohteet. Yle.fi.

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/07/19/kolin-kohteet>. 05.12.2023.

Illman, R., Ketola, K., Latvio, R., Sohlberg, J. 2017. Monien uskontojen ja katsomusten Suomi. Evi.fi. Uushenkisyys.

<https://evi.fi/documents/1327140/45386794/Ktk+-+Monien+uskontojen+ja+katsomusten+Suomi/c8c8d8be-e49b-5998-3539-6b2a29a4903d>. 17.11.2023.

Kalevala – mytologiasta arvoa liiketoimintaan. 2024. <https://kalevala.karelia.fi/>. 16.02.2024.

Karhunkansa.fi. 2023a. Karhun kansa.

<http://karhunkansa.fi/>. 05.12.2023.

Karhunkansa.fi 2023b. Termeistä.

<http://karhunkansa.fi/termeista/>. 05.12.2023.

Karhunkansa.fi 2023c. Vuotuisjuhlat.

<http://karhunkansa.fi/vuotuisjuhlat/>. 26.11.2023.

Karhunkansa.fi. 2023d. Kekri.

<http://karhunkansa.fi/kekri/>. 04.12.2023.

Karhunkansa.fi. 2023e. Talvennapa.

<http://karhunkansa.fi/talvennapa/>. 05.12.2023.

Karhunkansa.fi. 2023f. Karhunpäivä.

<http://karhunkansa.fi/karhujuhla/>. 04.12.2023.

Karhunkansa.fi. 2023g. Hela.

<http://karhunkansa.fi/hela/>. 05.12.2023.

Karhuntalo.fi. 2023. Kulttuuria, viisausperinteitä ja luontoyhteyttä Pohjois-Karjalasta. <https://www.karhuntalo.com/>. 05.12.2023.

Kekri.fi. Kekritietoa. 2023.

<https://kekri.fi/kekri/kekritietoa/>. 13.11.2023.

Kervinen, T., Nenonen, M. 2023. Noitavainojen ja magian historiaa vuosiluokina. <https://webpages.tuni.fi/sochistoria/noitanetti/ajat.html>. 05.12.2023.

Konserttikeskus.fi. 2023. Värttinä.

<https://www.konserttikeskus.fi/konsertti/varttina/>. 21.11.2023.

Koski, K. 2019. Palvotut, kiistetyt ja kuvitellut uskomusolennot. Helda.helsinki.fi.

<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/eb2b4ae7-5441-481d-a7dd-7c0f186bf977/content> 09.02.2024.

Krohn, K. 1915/2008. Suomalaisen runojen uskonto. Helsinki: Salakirjat.

Kuusi, M., Laaksonen, P. & Konsala, S. 1963. Suomen kirjallisuus 1: Kirjoittamaton kirjallisuus. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura: Otava.

Lietsuhotel.fi. 2022. Lietsunpada - Karjalanpaisti viimein Joensuun torin tarjontaan. https://www.lietsuhotel.fi/files/20220616_tiedote_lietsunpada.pdf. 06.03.2024.

Loimolanvoima.fi. 2023. Loimolan voima.

<https://loimolanvoima.fi/>. 21.11.2023.

Mankkinen, J. 2022. Taru sormusten herrasta on juuriltaan suomalaisempi kuin aiemmin on tiedetty – Tolkienilta löytyy vastineet Kullervolle, Sammolle ja Väinämöiselle. Yle.fi. <https://yle.fi/a/3-12622887>. 06.03.2024.

Mielikinmäki.fi. 2019. Metsän kuningas- Ohto- Otso- Kouvo- Tapio – Mesikammen. <https://www.mielikinmetsa.fi/2019/07/09/metsan-kuningas-ohto-otso-kouvo-tapio-mesikammen/>. 04.12.2023.

Morell Lundorff, S. 2024. Shintolainen aamulla, buddhalainen illalla: Kaikki Japanin uskonnoista. <https://historianet.fi/yhteiskunta/uskontojen-histo>

- [ria/shintolainen-aamulla-buddhalainen-illalla-kaikki-japanin-uskonnoista#Shintolaisuus-Japanin-alkuperainen-uskonto](https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/varttina-tayttaa-20-vuotta/2030978#gs.0oikb6). 09.02.2024.
- Mtvuutiset.fi. 2003. Värttinä täyttää 20 vuotta. 24.02.2003. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/varttina-tayttaa-20-vuotta/2030978#gs.0oikb6>. 21.11.2023.
- Niskanen, A. 2022. Suomessa vietetään kansallisen Sukututkimuksen päivää – "Sukututkimuksesta saa antoisan harrastuksen". Yle.fi. <https://yle.fi/a/3-12399168>. 21.11.2023.
- Nuuksiontaika.fi. 2023. Karhunvuosi. <https://www.nuuksiontaika.fi/vuodenkierto/karhunvuosi/>. 04.12.2023.
- Palonen, V. 2024. Nurmeksen ihanat majatalot Pihlajapuu ja Puukarin Pysäkki. kerranelamassa.fi. <https://kerranelamassa.fi/kotimaan-matkailu/pohjois-karjala/nurmes-majatalo-pihlajapuu-puukarin-pysakki/>. 15.01.2024.
- Parpeinvaara.fi. Parpeinvaaran runokylä. 2023. <https://parpeinvaara.fi/>. 05.12.2023.
- Pulkkinen, R. 2015. Suomalainen kansanusko – samaaneista saunatonnttuihin. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Puurunen, T. 2019. Shamanismia, joogaa, enkeli-iltoja ja luonnon mystiikkaa: erityisesti nuoret naiset hakevat hyvinvointia uushenkisyydestä. Yle.fi. <https://yle.fi/a/3-11125626>. 17.11.2023.
- Pöntinen, A. 2012. Omien juurien tunteminen tarjoaa syvyyttä nykypäivän individualisteille. Yle.fi. <https://yle.fi/a/3-6356512>. 21.11.2023.
- Ranta, R. 2016. Mytologia: Kärjäkivien tarina. Yle.fi. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/07/08/mytologia-karajakivien-tarina>. 05.12.2023.
- Retkipaikka Koli. 2023. Myyttinen Koli -opastus. https://ukko.retkipaikka.fi/fi_FI/myyttinen-koli-opastus-ryhmille. 05.12.2023.
- Rosala Viking Centre. 2023. Jumaltarusto. <https://rosala.fi/fi/mytologi/>. 22.09.2023.
- Römpötti, H. 2022. Se oli haipakkaa. Hs.fi. 31.07.2022. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008961416.html>. 21.11.2023.

- Siikala, A. 2012. Itämerensuomalaisten mytologia. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino.
- STT. 2022 Dna-kartoitusten tekeminen on yleistynyt vauhdilla viime vuosina – myös yhä useampi nuori on kiinnostunut perimästään ja sukututkimuksesta. Yle.fi. <https://yle.fi/a/3-12263195>. 21.11.2023.
- Takkunen, J. 2020. Pytonkäärmeitä, parantajia ja papittaria – Beninissä voodoo-uskonto on kansallinen ylpeydenaihe. Yle.fi. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/07/26/pytonkaarmeita-parantajia-ja-papittaria-beninissa-voodoo-uskonto-on-kansallinen>. 09.02.2024.
- Tenk.fi. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>. 08.02.2024.
- Tietajakeskus.org. 2023. Ukonvakat. <https://www.tietajakeskus.org/tapahtumat/ukonvakat-perinnejuhla>. 26.09.2023.
- Tieteen termipankki. 2017a. Folklore. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:folklore>. 22.09.2023.
- Tieteen termipankki. 2017b. Myytti. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:myytti>. 22.09.2023.
- Toivanen, M. 2022. Koli - suomalainen kansallismaisema vai kansanuskon alttari? Uef.fi. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/28776/urn_nbn_fi_uef-20221357.pdf?sequence=1. 05.12.2023.
- Visitkarelia.fi. 2023a. VisitKarelia – Pohjois-Karjala. <https://www.visitkarelia.fi/>. 04.12.2023.
- Visitkarelia.fi. 2023b. Karjalainen kulttuuri Pohjois-Karjalassa. <https://www.visitkarelia.fi/nae-ja-koe/karjalaisuus/>. 04.12.2023.
- Visitkarelia.fi. 2023c. Voimaa luonnosta. <https://www.visitkarelia.fi/nae-ja-koe/voimaa-luonnosta/>. 04.12.2023.
- Visitkarelia.fi. 2024. Äksyt ämmät – vastuullisuuden uranuurtaja. <https://www.visitkarelia.fi/vastuullisuustarinoita-pohjois-karjalasta/ak-syt-ammat/>. 15.01.2024.

Sähköpostihaastattelussa Helena Karhulle esitetyt kysymykset

Millaisena näet karjalaisen mytologian ja perinteiden potentiaalin matkailun vetovoimatekijänä Pohjois-Karjalassa? Onko kyseessä mielestäsi ensisijassa kotimaan matkailijoille suunnattava vetovoimatekijä vai uskotko teemojen potentiaaliin myös ulkomaan matkailijoita ajatellen?

Miten kuvailisit karjalaisen perinteen ja mytologian merkitystä omassa toiminnassasi?

Millaisena näet perinteen ja mytologian tämänhetkisen näkyvyyden ja hyödyntämisen Pohjois-Karjalan matkailussa? Onko sitä mielestäsi riittävästi?

Miten toivoisit alueella kehitettävän perinteen ja mytologian hyödyntämistä matkailussa?

Tuleeko mieleesi jokin/joitakin erityisiä matkailuyrittäjyyden muotoja, johon kaipaisit tuotavan perinnettä ja mytologiaa? Näkisitkö esimerkiksi myytteihin ja mytologian olentoihin perustuvaa teemapuistoa tai seikkailurataa potentiaalisena konseptina?